

լով նորա մտաւոր կուրութեան մէջ՝ կրօնն էլ լեզուն էլ կը մոռանան, և հետեւաբար կը թուրքանան ամենքն էլ. այս որ զգացին խղճալի Հայերը, իսկոյն դուրս եկան այն գաւառիցը՝ և այնքան գեղեր մնացին ամայի, և անմարդաբնակ, և այն բարբարոս Շէյխը իւր նպատակին չը կարողացաւ հասնիլ. — Ինչպէս որ լսվում է Մուշի. և Վանայ նահանգներումը դարձեալ այգալիսի հարստահարութիւններ, սրբապղծութիւններ մինչև ցարդ պատահում է այն անօրէն Բէքէբէշը զորօրինակ վանք և եկեղեցի կողոպտել, մարդասպանութիւններ անել և ինչ Արեւմտեան հրաւիրներ խոնարհաբար մեր Ազգասէր Վահագն Գեորգ Գ. Աստուածարեալ Աթոռակալի հայրական ուշադրութիւնը այնպիսի հարստահարեալ ազգայնոցս վերայ, որպէս զի արժուին և անձնադիր հովուի նման՝ հսկէ իւր ամեն աշխարհ ցրուած հովուասէր ուխտարների վրայ. անդու ռշխարագրեալ պատառ զայլերի ի զո՛հ չը մատնուիլ. — Բայց մի կողմից էլ միտիմարում ենք, տեսնելով մեր այժմեան Հայոց ազգի գլխաւոր տիրող հոյատակասէր բարեխնամ Ռուսաց, Օսմանեան, և Պարսից տերութիւնները, որ ցանկանում են, և մեծ ջանք են ի գործ դնում, որպէս զի թերեւ Հայոց ազգն էլ Աւրոպացի լուսաւորեալ ազգերի նման՝ ճանաչէ իրան լեզուի և կրօնի իրաւունքը, և զարգանայ բարոյական, և նիւթական յառաջադիմութեամբ. և մեր Վահագն Աթոռակալի գովելի բաղձանաց համաձայն՝ արտօնութիւն են տալիս ամեն մի Հայտեան քաղաքներումը, և գեղերումը հաստատել հոգեւոր, և ծխական ուսումնարաններ ոչ թէ միայն տղայոց՝ այլ և ապագայ սերնդոց ուսեալ մայրեր պատրաստելու համար՝ Օրիորդաց համաց և աղգային տուրքերով, կամ աղբիւրներով կառավարել՝ որպէս զի իրանք էլ ունենան այսուհետեւ լուսաւորեալ, և քաղաքակիրթ հպատակներ ի պարծանս իրանց փառաւոր և պանծալի անուանց. որով և պարտաւորցնեն տիրասէր և հաւատարիմ Հայոց ազգին ամեն ժամանակ ի բոլոր սրտէ լիաքերան բարեմաղթութիւններ վեր առաքել առ Ամենաբար ձրեայն Աստուած, նոցա անգին և երջանիկ կենաց բարօրութեան համար:

Վ. Ա. Գ. — Լ.:

Մէսրոպ Վ. Փափաղեանց.

ԳԼԲՈԶ.

Ի ՇԵՄԱՀԱՌԻՏ ԳԻՒԴ:

(Ը. Լ. — Լ. Ժայռից):

Հատկորդ այնպէս կկարծեն թէ՛ նախնեաց կանգնած այնքան միլիոններ արժած աստուածային տաճարները մեր թագաւորական իշխանութեան զօրութենէն արտադրեալ են: Սակայն ըստ ինձ նորա բոլորն ալ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հոգեւոր և մարմնաւոր զաւակների առ միմեանս ունեցած վստահութիւններէն ծագած են: Մի՛թէ այսօր Հայ ազգը 15000 — 20000 ուրլի դրամով ի կատար ածուլու մի վանք շինելու կարողութիւն չունի: Այ՛, ո՛ք չի կարող ժխտել այս հարցը: Այս ի՞նչի 15 տարի է 18000 ուրլի դրամով սակարկեալ մի վանուց շինութիւնը գլուխ չի դալի: Այն ալ այնպիսի մի վանքի, որուն մէջ գտնուած գերեզմանին վերայ, որչափ կանայք իւրեանց ճակատի մի քանի ոսկիները քցած են, քանի քանի հարսներ՝ տանտիկիներ իւրեանց ամուլութեան, կամ զաւակաց հիւանդութեան, կամ անձնի տկարութեան և կամ ինչ և իցէ մի թշուառ դէպքի առիթով, ապարանջանները, օղեր, մանեակներ նուիրած են: Աւստաւորների մատաղների թիւը և դորանցից զոյացած արդիւնքը բաւականին մեծ պիտի լինի. վասն զի Սիւնեաց Արցախայ, Փայտակարանայ, Նախիջևանայ, Երնջակու, Գողթնու, Վայոց ձորի, Հարուբոյ, Վետուաց, Գառնու ու Զանգուպասարներու, Կոտայից, Նոր Պայազտու, Ծաղկաձորու, Ապարանու, Հիւրակու և մինչև անգամ Գանձակայ գաւառներէն կգան: Միայն ուխտին ժամանակ 12000 — 15000 կզոյանայ:

Այս հոշակաւոր տեղը Վայոց ձորի Սուրբ Խանուանուած ուխտատեղին է, ուր մի նոր վանք շինուելու համար հանդուցեալ Մատթէոս Աթոռակալի իշխանութեան բոլոր ժամանակն ժողովք եղաւ, նոյն ուխտատեղւոյ գտնուած գաւառի Մալիշկայ գիւղի Տէր Առաքելի ձեռամբ: Թէ ինչեր անցկացաւ այս միջոցներին, ի՞նչ խաղեր խաղուեցան, ինչպէս ժողովուրդը տեսնելով եղածը և հասկանալով գրեթէ դէպ ի թերահաւատութիւնը զիմեց:

Թէ՛ ի՞նչի համար այդչափ միջոցին 18000 ուսուցիչ առակը չծածկուեց, քանի՜ որ եթէ օրինաւոր հրահանգութիւն ըլլար՝ առանց ժողովքի ալ կ'ծածկուէր ուխտաւորներին արդիւնքով, քանի՜ որ յիշեալ քահանայն ըստ արդի բաժանման լոյրը Երևանայ նահանգը չընց, շատ տեղ ալ երկրորդ երրորդ և չորրորդ անգամ Ես այս բոլորի համար պիտի լռեմ:

Արդի Աւհափառ Հօր՝ Աստուծոյ և Ազգի կահօք Լուսաւորչայ նուիրական Գահին յաջորդ լինելով՝ ամենայն բան պարզուեց, այնքան ժամանակուայ եղած ժողովքին դիտմամբ քննութիւն բացուեց, մեղաւորները իրանց պատիժն ստացան, ժողովարարութիւնից արգելուեց, և վանուց շինութիւնն ալ հրամայուեց առ ժամանակ դադրիլ: Անցաւ բաւական ժամանակ, Աւհափառ Հայրը նկատելով թէ՛ սկսուած գործքերին պատերը հագին թէ մի մարդոյ շափ բարձրացած էր, կիսատ թողնել չէ կարելի, հրամայեց շարունակել վանուց շինութիւնը: Ուստի և այս նկատմամբ ըստ հրամանի՝ Նորին Աւհափառութեան նշանակուեց սուրբ Եղմիածնայ միաբանութիւնէն մի վարդապետ ժողովարարութեան համար, որուն վերայ հօգաբարձու նշանակուեցան Այոց ձորի Հայ գիւղերի նշանաւոր Հայերից մի քանի հոգիք:

Այժմ լրացանաւ նայելով՝ գործքը մեծ եռանդով առաջ կգայ, Աւհափառ Հօր արթուն հակողութիւնը, արդար և անաչառ կառավարութիւնքը կատիպէն զիս ասել թէ՛ շուտով նոյն շինութիւնը ի կատար կածուի, որով Հայ ժողովուրդն ալ իր արած զոհարարութեանց արդիւնքը տեսնելով անդորր ու հանգիստ կը լլայ հոգւով:

Ես ամենայն սրտով կատարեալ յաջողութիւն կմաղթեմ գործքին: Սակայն հարկ է ասել թէ ժողովարարութեան ժամանակ քարոզները մեծ օգուտ կարող են առաջ բերել թէ իրանց նպատակին ինչի համար որ լինի, նիւթապէս, և թէ նոյն իսկ ժողովրդեան բարոյապէս, եթէ նոքա համապատասխան լինէին մերոնց պահանջներին, և թէ քարոզները իւրեանց սրտով և եռանդով նուիրած լինէին ազգին՝ ունենալով գոնէ քիչ թէ շատ դարուս յարմար լուսաւորութիւն և Հայկական ազգի վարուց՝ բարուց համապատասխան կրթութիւն: Ես այնպէս կկարծեմ թէ քարոզը

իր ընդարձակ նշանակութեամբ ինչպէս որ նախնիք կհասկանային և ի գործ կդնէին, այնպէս և այն աչքով չեն նայիր և չեն հասկանար այժմեան մեր հոգեւորականների շատերը այլ և այլ պատճառներով, որոնց բացատրելը եթէ կամենայինք այս տեղ առաջ բերել՝ շատ երկար կլինէր: Նախ նեաց գործունէութեանց տարրից մէկ զլուսաւորն ալ քարոզներն էին: Բայց արդի մեր հոգեւորականների քարոզներէն շատերը ժողովրդեան օգուտ չբերելէն ի զատ՝ վեհանք կառաջացնեն:

Ի դէպ ասեմք. 1870 թուականի Սեպտեմբերի սկզբներին Նախիջևան գտնուելով, նոյն քաղաքէն մի ժամու ճանապարհ հեռաւորութեամբ գտնուած Շիր - Մահմուտ անուանուած գիւղի բարեկրօն Տէր Մկրտիչ Պարզեանց քահանային հետ ծանօթանալով՝ զիս իւր գիւղը հրաւիրեց՝ այն ժամանակուայ Նախիջևանայ հոգեւոր Կարգի ուսուցիչ Պ. Կարապետ Երգարեանցին հետ:

Մեր գնացած օրն չեմ յիշեր թէ ամսի քանին էր: Սակայն շարաթ էր. քահանայն մեզ ըստ արժանոյն հիւրասիրեց: Միւս օրը, որ Կիրակի էր, այգեաց մէջ ժամանակ անցկացրինք: Ժամը վեց էր, կէս օրէն յետ, երբ արդէն կուզէինք գիւղը դառնալ, զանգակի ձայնը սովորականէն դուրս ըլլալով մի նոր դէպք կաւետէր: Ուստի հետաքրքրութեամբ դիմեցինք դէպ ի գիւղի եկեղեցին, ուր գտանք սուրբ Խաչին հաւար ժողովարար նշանակուած Հայր սուրբին: Ժամերգութիւնը սկսուեց. չեմ յիշեր ինչ մաղթանքից յետ, Հայր սուրբի փառաւորը ընթերցաւ Աւհափառ Հօր պաշտելի Առնդակը, որնոր կերևնար թէ դեռ աղէկ կարգալ չէր սովորած: Մենք ժամերգութեան վերջը նկատեցինք որ Հայր սուրբը քարոզի կպատրաստուի. կարծելով թէ մեր ներկայութիւնը քարոզի ժամանակ այնքան աղէկ չէր ըլլար, դուրս եկինք եկեղեցիէն և գնացինք մեր սենեակը: Անցկացաւ գրեթէ մի և կէս ժամ, զանգակահարութիւնը դեռ կշարունակուէր: Լսեցինք որ Հայր սուրբը դեռ քարոզը կշարունակէ եղեր. զարմացանք թէ ինչ պիտի լինէր քարոզի այսքան ձրգիւղ, կրկին եկեղեցին դիմեցինք և մի անկիւնում կանգնելով այս հետեւեալ խօսքերը լսեցինք:

Հայր սուրբը կրսէր թէ՛ արդի վարժապետները բոլորն ալ կախարդ են, անհաւատ են, մոլորեցուցիչ են, իրաւ իրենք երկք չորս լեզուներ գիտան, ամա չար նախանձով լի չեն սովորեցնում իւրեանց աշակերտներին, անձախնորանց այն են դաս տալի թէ՛ ձեր հօր մօր ջերբերից փող գողացէք և բերէք մեզ տուէք, չէ՛ մենք ձեր վարժապետն ենք :

Այդպիսի ուսումը Աստուած կտրէ :

Կայէնն էլ շատ ուսումնական էր, ի՞նչ օգուտ, իւր անմեղ եղբօր արիւնը թափեց : Յուդան էլ շատ ուսումնական էր, ի՞նչ օգուտ որ Քրիստոսին մօտենց : Բայց դուք թէ՛ և ոչինչ ուսում չունէք, ամա բարեպաշտ էք, Աստուծոյ պատուիրանքներին հնազանդ ու պահող էք : դուք լաւ կանէք սիրելիք առհասարակ հետի մնալ հիմակուայ ուսումից, որ ձեր որդիքն ալ անհաւատ վարժապետների նման պատակեր չգուրս գան :

Ձեր բարեպաշտութիւնը ամեն բանից գովելի է. նայեցէք երկինքը, որ եօթը զամէն ամիստեղ 10 ահալին պալատներ կան, իննը ինն դաս հրեշտակների համար, իսկ մէկը ձեզ նման բարեպաշտ քրիստոնեաների համար, որին աւելի կարժանանայք ձեր առատ տուրքովը *) և ին և ին :

Վահագիւտ Հայրը, որ իւր բոլոր հմտութեանց հետ քաջ ձեռով կհասկանայ քարոզների վսեմութիւնը և նորանց սրբազան նպատակը, անշուշտ և անկասկած եթէ իմանայ և տեղեկանայ՝ թէ իւր բանաւոր հօտին այսպիսի ցանցառ քարոզներ կը տրուին, անտարբեր աչօք չնայել և վերջ տալ կը ձգնի դորանց, որոնց կարծուելուն առթիւ՝ եթէ թոյլ տայ մեր հասարակաց Հայրը՝ ես ևս յերես անկեալ առ ոտս նորին կաղաչեմ՝ և կաղերսեմ :

Յանիք Գ. Կարապետեանի Ա.

(*) Թէիւ առանց բացառութեան եւ վատ ոգիէ թեյազրեալ նաեւ տղէտ մի հոգեւորականի այսպիսի քարոզը ընդհանուրին չվերաբերիր, բայց եւ այնպէս սլարծանք եւս չէ, ուստի առ այժմ այս դրութիւնը կը հրատարակեմք, եւ զնայն վարդապետ ի զգուշութիւն կը հրաւիրեմք ամեն շարժմանց եւ բանից եւ քարոզից մէջ միանդամայն : Եւ իմք :

ՀԱՅԳԵՒՈՐ ԴՊՐՈՑ

ՇԽԽԱՀԱՐՈՒՏ ԳԻՒԴԻ

ԽՏԻՄԻՆԻՆԻ ԱՅԿԱՅԻՆ ԿԱՌԱՐԱՆՈՒՄ

Հին նախնիքեանից հինգ վերստ հեռաւորութեամբ դէպ ի արեւելեան հիւսիս գտնուում է այս գիւղը 100ի չափ տուն Հայ բնակիչներով, որոնց մեծ մասը գաղթական են Պարսկաստանից :

Որպէս Կողբեցիք նմանապէս և սորա ըստ մեծի մասին պարապում են աղահատութեամբ նախնիքեանայ մօտիկ ըլած աղահատութեամբ, Թէ՛ և առաջուց բաւական արտօնութիւններով և մեծ եկամուտով, իսկ այժմ ընդ հակառակը, բայց որ չէս եիցէ այդ բանը (աղահատութիւն) գառել է այս գիւղացուն թէ՛ նիւթական և թէ՛ բարոյական օգուտ, որով և սորա այս կողմերի գիւղացիներից նշանաւոր են կացուցել իւրեանց :

Արդէն 1865 թուից այս գիւղը բաղաւորվել է ունենալով մի փոքրիկ ուսումնարան, որը հակառակ շատ տեղ պատահածներին ոչ թէ երբեմն գնացել և երբեմն կանգնել է՝ այլ հետզհետեւ և փոքր առ փոքր զօրացել և մինչև ներկայ տարիս այդպիսի աստիճանաբար զաւգացողութեամբ շարունակվում է : Որպէս ամեն մի սկզբնաւորութիւնը նախ և յառաջ սկիզբն է առնում մի՛ կամ երկու մարդից, սորա համաձայն և այն ուսումնարան երկու անձի և երկու համագիւղացի երիտասարդների վաստակ և ծնունդ է, որոց անունները կարծում եմ, որ հետաքրքրական և բարեսէրների համար :

Մկրտիչ Բահանայ Իսահակեան, որը աւարտած լինելով նախնիքեանու գաւառական ուսումնարանում և իւր ուսումնասէր և ծուանդուն գործունէութեամբ սորա և նորա մօտ և ինքնակրթութեամբ բաւականին զարգացնելով իւր իմացականութեան և կրթութեան մասը, և որպէս և բնական է այսպիսի հոգիներին իւրեանց վսեմ ստացուածքին հաղորդակից անել և ուրիշներն, այսպէս և սա առաջարկում է իւր գիւղացուց իւր ձրի աշխատութիւնը, և իւր օգնական գտանելով Պ. Երմիա Աւետեան երիտասարդը, (որը թէ՛ և անուսումն քոլորովին, բայց և ուսումնասէր ցան-